

אגדת היום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

חולין קלג | אקטיביות ופאסיביות במתנות כהונה

הדילמה של איש הציבור המוסרי

זה נשמע כמו שיעור מוסר למנהיגים ואנשי ציבור, אבל בסוף באה תפנית מפתיעה. אביו מעיד על שינויים שעבר בתור כהן, אבל דבריו רלוונטיים לא רק לכהנים אלא לכל מי שנמצא בעמדת הנהגה ציבורית או רוחנית. אביו מספר כי הוא היה נוטל מתנות כהונה מאנשים, מתוך מחשבה שמדובר בביטוי של חיבת המצווה, עד שגילה כי לפי הלכות מתנות הכהונה, הכהן אמור לחכות שייתנו לו – ולא ליטול בעצמו.

בשלב השני, אביו אמנם לא נטל מתנות כהונה בעצמו, אך ביקש מאנשים לתת לו. כשלמד על בניו של שמואל, שלא נטלו כסף מאנשים בכוח אלא רק ביקשו לקבל אותו – ובכל זאת הכתוב דן אותם בחומרה, הוא עשה צעד נוסף. לא רק שהפסיק ליטול מתנות כהונה, הוא אפילו חדל מלבקש. בשלב השלישי, אביו לא ביקש אבל קיבל כשנתנו לו. כששמע שמנהג הצנועים למשוך את ידיהם, הפסיק לקחת מתנות אפילו כשנתנו לו.

עד כאן מתוארת לפנינו התנהגות אצילית יוצאת דופן. אביו מתרחק מהנאה מרכושם של אנשים, בשלושה שלבים – שלב תורני-הלכתי שמחייב אותו לא ליטול אלא לחכות למעשה הנתונה; שלב חברתי שדורש ממנו להימנע מבקשת מתנות מאנשים; שלב מוסרי-אישי שקורא לו להתרחק אפילו ממתנות שמציעים לו. אביו מחמיר על עצמו מכל שלוש הבחינות הללו, אבל אז נתקל בבעיה.

החשש של אביו הוא שלא יידעו כי הוא כהן. מסתבר, כנראה, כי כהנים אחרים לא סבלו מהבעיה הזאת – ידעו שהם כהנים, כנראה מפני שהם נטלו מתנות כהונה ללא נקיפות מצפון. ההתנהגות שממנה מתרחק אביו הייתה כנראה נחלתם של כהנים רבים, אחרת לא רק אביו היה צריך לחשוש שלא יידעו על כהונתו. גם הניסוח בגמרא, שמשמע ממנו שחטיפת המתנות היא נוהג קיים – והשאלה היא רק אם הוא חיובי או שלילי, מחזק את התחושה שהיה זה מנהג מקובל. בהמשך מתברר שאביו היה יוצא דופן

בעניין נוסף – ברכת כהנים: הכהן הממוצע מברך את הקהל, ואילו אביו היה טרוד בענייני הציבור עד שלא ברך ברכת כהנים. במערכת היחסים הנורמלית, הכהן מקבל טובות מהעם ומנגד משפיע עליו ברכה; אביו לא קיבל טובה וגם לא ברך. הוא שמר על ניקיון כפיים, היה מסור כולו לציבור (אולי זו מעין חלופה לברכת כהנים כלפי העם) ולא קיבל דבר. מעניין שבסוף הסיפור, אביו מתאר כי לא השלים עם העמדה שאליה הגיע. הוא היה חייב לשמור על זהותו ככהן. אנשים צריכים לדעת שהוא כהן, אחרת ייחסו ייפסל, ואיש לא יאמין לבניו ולנכדיו שהם מזרע הכהונה. כדי לפתור את הבעיה, אביו קיבל מתנות כהונה באופן המינימלי ביותר, יום בשנה. איזה יום? ערב יום כיפור דווקא. אפשר היה לחשוב שרגע לפני היום הקדוש, אביו ייכנס ליום הכיפורים ללא רבב של קבלת הנאה מהציבור; אבל בדיוק אז אביו דואג לעצמו לרבב כזה. הוא יודע שכהונתו היא האמת, וזכותו לקבל מתנות כהונה אמיתית לגמרי. זה מי שהוא, ולפני יום כיפור חשוב לו, כנראה, להיות מי שהוא באמת. הטהרה השלמה איננה מחיקת הזהות האישית לשם רכישת מדרגות גבוהות; היא כוללת, בין השאר, חיבור של האדם אל עצמו, נאמנות לאישיות שלו.

אביו, צאצא בני עלי, אמר שעוונם של בני עלי אינו יכול להתכפר על ידי קרבנות, "אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים" (ראש השנה יח ע"א). לפי הגמרא שם, הוא חי שישים שנה בזכות הקפדתו על תורה וגמילות חסדים, לעומת רבא – נצר לבני עלי גם הוא – שחי רק ארבעים שנה כיוון שעסק רק בתורה. אביו מציב מודל חלופי של כהונה, שבא לתקן את עוונם של בני עלי. הוא נוהג במוסריות גבוהה ומסירות לציבור, אך בתוך ליבו – כפי שמתגלה ביום בשנה שבה חושפים את הלב – הוא זוכר תמיד את מעמדו העליון בתור כהן.

אמר רבא, בדק לן רב יוסף: האי כהנא דחטיף מתנתא, חבובי קא מחבב מצוה, או זלזולי קא מזלזל במצוה? ופשטנא ליה: ונתן - ולא שיטול מעצמו. אמר אביו: מריש הוה חטיפנא מתנתא, אמינא - חבובי קא מחביבנא מצוה, כיון דשמענא להא ונתן - ולא שיטול מעצמו, מיחטף לא חטיפנא, מימר אמרי הבו לי וכיון דשמענא להא דתניא: ויטו אחרי הבצע, ר' מאיר אומר: בני שמואל חלקם שאלו בפיהם, מימר נמי לא אמינא, ואי יהבו לי שקילנא; כיון דשמענא להא דתניא: הצנועים מושכין את ידיהם, והגררנים חולקים משקל נמי לא שקילנא, לבר ממעלי יומא דכיפורי - לאחזוקי נפשאי בכהני; ולפרוס ידיה? אנסיה ליה עידניה.